

AMBROSE MARTIN: NACIONALISTA IRLANDÈS. DEL QUARTER D'ESTAT CATALÀ A LA DEFENSA DEL GOVERN D'EUZKADI

PERE SOLER PARICIO¹

Laboratoire HCTI EA 4249 - Université de Bretagne Sud

Article lliurat el 19 de febrer de 2021. Acceptat el 18 de maig de 2021

RESUM

Aquest article estudia la història de vida i l'activitat política d'Ambrose Victor Martin, nacionalista irlandès que milità en el Sinn Féin, combaté en la Guerra de la Independència irlandesa, i més endavant prengué part en la Guerra Civil irlandesa en tant que integrant de les forces antitractadistes. L'interès que suscita aquest personatge per a la historiografia catalana i espanyola rau en el fet que durant els anys vint establí relacions amb Estat Català i alguns nacionalistes bascos. L'article presta una especial atenció a aquestes relacions, en particular a l'associació de l'irlandès amb Estat Català, així com a la defensa del País Basc que Martin dugué a terme a Irlanda durant la Guerra Civil espanyola.

PARAULES CLAU

Irlanda, Catalunya, País Basc, París, període d'entreguerres, Guerra Civil espanyola, Estat Català, Partit Nacionalista Basc, «aberrians», Sinn Féin, IRA, «antitractadistes».

1. urgokpere@gmail.com

Ambrose Martin: Irish nationalist. From Estat Català to the defence of Euzkadi'ko Jaurlaritza

ABSTRACT

This article surveys the life and political engagement of Ambrose Victor Martin, Irish nationalist who joined the Sinn Féin party, fought with the Irish Republican Army during the Irish War of Independence, and took part in the Irish Civil War in the ranks of the anti-treaty forces. This article shall certainly be relevant for Catalan and Spanish historiography because Martin established a direct relation with Estat Català and some Basque nationalists during the twenties. The pages that follow focus on those relations, as well as on the defence of the Basque Country that Martin undertook in Ireland during the Spanish Civil War.

KEYWORDS

Ireland, Catalonia, Basque Country, Paris, interwar period, Spanish Civil War, Estat Català, Basque Nationalist Party, «aberrianos», Sinn Féin, IRA, anti-Treatyites.

I. EL LLARG CAMÍ FINS A PARÍS

Nascut a la província de Buenos Aires l'any 1901 en el si d'una família d'immigrants irlandesos, Ambrose Victor Martin fou criat a Suipacha, poble ubicat a un centenar de quilòmetres a l'oest de la capital argentina i on residien nombroses famílies basques i irlandeses, algunes de les quals professaven una marcada sensibilitat nacionalista.² L'any 1914 fou enviat a Irlanda, on comptà amb el suport d'alguns familiars, a fi de prosseguir els seus estudis en un internat. El 1918 Martin contragué matrimoni amb Margaret M. Harding, i s'instal·laren

2. L'any 1930 aproximadament noranta famílies basques habitaven a Suipacha. <http://vascosdesuipacha.blogspot.com/> [consultat el 22/04/2021]. Pel que fa a la presència irlandesa, d'ençà de la meitat del segle XIX una quantitat significativa de famílies irlandeses s'establiren als voltants de Suipacha. Provenents dels comtats de Westmeath, Longford y Wexford, es dedicaren principalment a la ramaderia. <https://medium.com/@thesoutherncross/la-presencia-irlandesa-en-suipacha-68a5cf2bac1c> [consultat el 22/04/2021]. Per a més informació respecte de l'emigració basca i irlandesa a Irlanda durant aquella època, vegeu CRUSET (2015).

a la vila de Kilbeggan, en el comtat de Westmeath. Margaret quedà embarassada d'una nena, i el seu marit subvingué a les necessitats de la jove parella per mitjà d'un negoci propi. D'un temps ençà, Ambrose Martin havia iniciat una notòria militància en la plataforma política Sinn Féin, punta de llança de l'independentisme irlandès, i quan esclatà la Guerra de la Independència irlandesa el gener de 1919 Martin integrava ja els rangs de l'Exèrcit Republicà Irlandès (IRA).

En algun moment entre el mes de febrer i el mes de maig, i segons declarà anys després, Martin es desplaçà a Dublín en companyia d'un clergue basc a fi d'entrevistar-se amb Eamon de Valera, aleshores president del Dáil Éireann i líder de la República Irlandesa en la clandestinitat. La reunió durà dues hores, i en el decurs de la mateixa l'eclesiàstic comunicà al polític que comptava amb la simpatia de la nació basca, i que si era menester el poble basc li oferiria tot l'auxili que estigués en condició de proporcionar-li a fi de reeixir en la seva lluita.³ Ulteriorment, Martin fou arrestat per les autoritats britàniques i empresonat a Liverpool. A mitjans de maig, set mesos després d'haver contret matrimoni, fou deportat a l'Argentina. El seu exili es perllongà durant pràcticament tres anys, i de resultes d'això el seu negoci particular a Irlanda quedà anorreat. Entretemps, Margaret donà a llum la primera filla de la parella.⁴ Primer a Suipacha, i després en altres indrets de la província de Buenos Aires, Martin seguí promovent la causa irlandesa juntament amb compatriotes com Eamon Bulfin i Laurence Ginnell, que esdevingué el primer representant diplomàtic irlandès a l'Argentina.⁵

L'alto el foc decretat el mes de juliol de 1921 conduí a la firma del Tractat Angloirlandès a finals d'aquell any. En virtut del mateix, el desembre de 1922 s'establí l'Estat Lliure d'Irlanda, domini membre de la Mancomunitat Britànica de Nacions. Com tants altres deportats, exiliats i evadits, Martin aprofità la conjuntura per tornar a Irlanda. El mes de març de 1922 salpà d'Argentina i feu escala a

3. *The Irish Independent*, 6 de novembre de 1936, p. 10. El 1936 Martin asseverà, erròniament, que l'encontre tingué lloc l'any 1920. L'entrevista hagué de dur-se a terme entre el mes de febrer de 1919, quan de Valera escapà d'una presó anglesa, i el mes de maig d'aquell mateix any, moment en què Martin fou expulsat del territori irlandès.

4. Ens consta que al llarg del temps el matrimoni engendrà, com a mínim, tres criatures: dues nenes, Maureen i Doreen, i un primogènit, Eamon. Arxiu Nacional de Catalunya (ANC), fons 264, 06.03.327 i 06.03.398. Margaret M. Harding per a Ambrose Martin, Kilbeggan, abril de 1925. Ambrose Martin per a Ventura Gassol, Brussel·les, 2 de juny de 1925.

5. McCREANOR (2019), p. 33-34.

Bilbao, on romangué durant un mes al llarg del qual es dedicà a impartir diverses conferències sobre el nacionalisme irlandès i el moviment d'alliberació nacional d'Irlanda.⁶ Martin arribà al País Basc després d'haver-se produït l'expulsió del sector radical de la Comuni6n Nacionalista Vasca (CNV). Un dels elements que havia contribuït a la fractura del moviment nacionalista basc fou, precisament, la recepci6 i la valoraci6 que es feu de l'alçament de Pasqua de 1916. En efecte, el sector moderat de CNV, és a dir, aquell que optaria per posicions gradualistes i tàctiques possibilistes conduents a l'aspiraci6 regionalista/autonomista, s'oposà al cop de força que havien protagonitzat els rebels irlandesos. En canvi, algunes capçaleres de premsa nacionalista com *Euzko-Deya*, *Bizkaitarra* o el setmanari *Aberri* mostraren el seu suport envers els sollevats. *Aberri* havia esdevingut el portaveu de Juventud Vasca, grup de socialitzaci6 nacionalista que a partir de 1916 encapçalà el sector radical, independentista, en el si de CNV.

Els líders de Juventud Vasca assumiren l'exemple irlandès com el model a imitar. La disc6rdia entre les parts i la continuada oposici6 a la deriva autonomista de CNV per part del grup aberrià, comportà l'expulsi6 del partit de l'ala radical el juny de 1921. Uns mesos més tard, i sota l'aixopluc de Juventud Vasca de Bilbao, es creà un nou partit que reviscolà el nom de Partido Nacionalista Vasco (PNV), i que justament propugnava el retorn a les fonts aranistes.⁷ La persona encarregada de rebre Ambrose Martin a Bilbao fou Elías Gallastegi, col·laborador habitual d'*Aberri*, líder natural del PNV tot i no ostentar-ne cap càrrec directiu institucional, i president d'ençà de 1919 de Juventud Vasca. La primera intervenci6 pública de l'irlandès s'esdevingué en els locals de què disposava aquesta organitzaci6 a Bilbao.

La bona acollida que tingué l'acte motivà l'extensi6 de les xerrades de Martin a diversos *batzokis*, centres culturals i associatius o teatres de Bilbao i d'algunes poblacions properes. Destaquen les conferències que oferí per als sindicalistes de Solidaridad de los Trabajadores Vascos, així com per a un grup de dones properes al nacionalisme basc. Si bé la militància femenina en l'àmbit del nacionalisme basc comptava amb alguns precedents, la xerrada de Martin que tingué lloc el

6. , Tot i els antecedents lligats a la cobertura mediàtica dels fets esdevinguts a Irlanda, així com a la recepci6 del pensament polític i de la ideologia del nacionalisme irlandès al País Basc, Alexander Ugalde defineix aquesta visita de Martin com «el primer contacto práctico del nacionalismo vasco con el movimiento republicano irlandés». UGALDE ZUBIRI (1996), p. 296-298, 322.

7. MEES (1990); VILLARES; MORENO (2009), p. 474.

10 d'abril a l'entorn de l'organització que enquadrava la participació política de la dona en el moviment nacionalista irlandès, Cumann na mBan, motivà la creació uns dies després, amb Karmele Errazti al front, d'una associació similar, tot i que adaptada a la casuística basca, Emakume Abertzale Batza (EAB).⁸ Posteriorment, les vides de Gallastegui i Martin s'entrellaçarien en repetides ocasions.

L'ajustada votació que validà la ratificació del Tractat Angloirlandès en el Dáil Éireann (o Assemblea d'Irlanda) a principis de 1922 esquinçà de manera traumàtica la unitat del moviment nacionalista irlandès, i motivà l'enfrontament armat que oposaria a partir del mes de juny d'aquell mateix any, d'una banda, les forces antitractadistes encarnades i encapçalades per l'IRA, i de l'altra, l'Exèrcit Nacional que servia l'Estat Lliure Irlandès. Martin, que arribà a Irlanda procedent de Bilbao l'abril de 1922, combaté en els rangs antitractadistes. Fou capturat i internat en el presidi de Athlone, tot i que, segons afirmà posteriorment, aquell mateix any fou excarcerat.⁹ Els antitractadistes foren definitivament derrotats el maig de 1923. Aquell estiu, el Cumann na nGaedheal, partit nacionalista de tall conservador, cristianodemòcrata i anticomunista, pal de paller de les forces tractadistes, obtingué la victòria en les eleccions generals i s'emparà del Consell Executiu de l'Estat Lliure Irlandès fins a principis de 1932.

Tan bon punt l'IRA deposà les armes en la primavera de 1923, el govern irlandès desfermà una repressió intensa contra el bàndol antitractadista. De pauperat, deixant enrere una oferta de treball com a quadre intermedi en una fàbrica irlandesa, i sota la condició de pròfug de la justícia, l'any 1924 Martin emprengué un exili forçós que el conduí al País Basc, on romangué sota l'empara de l'ala aberriana dels nacionalistes bascos, que l'ajudaren econòmicament.¹⁰ En una epístola que escrigué un temps després, al·legà que les autoritats britàniques advertiren les forces de l'ordre i els cossos de seguretat espanyols de la seva presència al país, i en repetides ocasions hagué d'amagar-se de la policia.¹¹ En el marc de la repressió continuada que dugué a terme la Dictadura de Primo de Rivera contra els grups radicals del nacionalisme perifèric, el novembre de

8. LORENZO ESPINOSA (1992), p. 64-65; UGALDE SOLANO (1993), p. 129-132, 561-574.

9. *Id.*

10. *The Irish Independent*, 6 de novembre de 1936, p. 10. Segons les seves pròpies declaracions, Martin abandonà Irlanda el mes de juny. MCCREANOR (2019), p. 44.

11. ANC, fons 264, 06.03.397 i 06.03.398. Ambrose Martin per a Michael Foix i Ventura Gassol, 1925.

1924 Ambrose Martin fou arrestat a Ordizia juntament amb una dotzena de militants aberrians, entre els quals figurava Elías Gallastegi.¹²

Per tal d'evitar-se majors problemes, era menester que Martin abandonés el territori espanyol. Els padrins aberrians de l'irlandès aconseguiren aparaular una proposta de feina per a ell com a professor d'espanyol a Hamburg, si bé calia esperar fins a l'obertura del següent curs acadèmic.¹³ Mentrestant, la millor opció era que es refugiés al quarter d'Estat Català, que operava des de París estant, a Bois-Colombes, comuna del departament francès Hauts-de-Seine. Cal saber que d'ençà l'octubre de 1923, el pas a la clandestinitat d'Estat Català arran de la seva lluita contra la Dictadura de Primo de Rivera havia obligat Francesc Macià i la major part de la cúpula de l'organització a exiliar-se a França. Aberrians i Estat Català confluïen en interessos i xarxes de contactes. Tant és així, que els primers secundaren el Comitè d'Acció de la Lliure Aliança i el Comitè Revolucionari de París, que impulsà Francesc Macià el mes de gener de 1925 a fi de concertar les accions insurgents de bascos i catalans. En aquest marc de sinergies compartides, a principis d'aquell any Ambrose Martin es traslladà al quarter d'Estat Català a París tot abandonant la península en un tren que el conduí de Barcelona a Cerbère, comuna del departament francès dels Pirineus Orientals.¹⁴

Martin va romandre a Bois-Colombes fins a finals de maig de 1925, moment en què es traslladà a Bèlgica. Durant la seva estada al quarter d'Estat Català, l'irlandès participà de manera activa en les accions que duïen a terme els membres de l'organització, travà amistat amb alguns dels seus integrants més reputats, i contribuï a reforçar els lligams que mantenia la diàspora independentista catalana de París amb l'oficina de representació del Sinn Féin.¹⁵

12. GONZÁLEZ CALLEJA (2005), p. 358-359; LORENZO ESPINOSA (1992), p. 133.

13. ANC, fons 264, 06.03.397. Ambrose Martin per a Michael Foix, 1925. El contacte de Martin a Hamburg era Francisco de Gaztañaga, un aberrià que treballava a la ciutat alemanya com a professor de castellà.

14. ANC, fons 264, 03.08.03.03. Passatge de tren i altres documents relatius a aquest viatge.

15. Ens referim a l'autodenominada Délégation Irlandaise que representava el Govern Provisional de la República Irlandesa que es proclamà l'any 1919, el qual deixà d'existir, *de facto*, l'any 1922 en virtut del Tractat Angloirlandès. Els antitractadistes no reconegueren la legitimitat de l'Estat Lliure d'Irlanda, i fins a l'any 1938 reivindicaren la continuïtat de la República Irlandesa en tant que una entitat *de iure*. A partir de 1923, doncs, l'oficina del Sinn Féin a París representava el govern fantasma de l'extinta República Irlandesa, d'aquí que el seu director es presentés en públic en tant que «délégué diplomatique et consulaire de la République d'Irlande».

Tal com veurem a continuació, la càlida acollida que brindà a Martin el mateix Francesc Macià no és anodina, sinó que encaixava en el marc dels contactes que s'havien establert un temps enrere entre diferents sectors del sobiranisme català i el nacionalisme irlandès, alhora que s'antullava com l'admesa d'un nou actiu capaç d'esperonar la relació que Macià intentaria establir entre Estat Català i els antittractadistes irlandesos.

Val a dir, que durant les primeres dècades del segle xx la «Qüestió irlandesa» suscità al Principat un elevat interès entre el públic en general, i més encara entre els sectors nacionalistes. A Barcelona els actes de solidaritat amb la causa *sinnfeiner* no es feren rars.¹⁶ L'actuació de les tropes britàniques durant la Guerra de la Independència irlandesa impactà els lectors de la premsa catalana, i la mort de l'alcalde de Cork, Terence MacSwiney, despertà una forta solidaritat entre les files del catalanisme.¹⁷ L'abril de 1921 el govern clandestí del Dáil Éireann envià a Madrid una jove estudiant, Máire O'Brien, en tant que delegada de la República Irlandesa. La seva missió consistia a publicar i distribuir regularment en la capital el noticiari *Boletín Irlandés*, periòdic que es distribuï també a Barcelona.¹⁸ O'Brien constatà la popularitat de la causa irlandesa a Catalunya i el País Basc, i recomanà instal·lar consolats a la ciutat comtal i a Bilbao; el seu successor en el càrrec, Ormonde Grattan Esmonde, insistí a suggerir l'establiment d'una oficina de representació a Barcelona.¹⁹

Nogensmenys, operava al mateix temps a la capital francesa la delegació de l'Estat Lliure d'Irlanda, agència de representació diplomàtica de l'Estat Lliure d'Irlanda.

16. Per a un repàs general sobre la recepció de la «qüestió irlandesa» a Catalunya durant la Renaixença i els primers anys del segle xx, vegeu FERRER I PONT (2007).

17. Tal fou la commoció i la reacció que generà en el Principat aquest conflicte, i en particular la mort per inanició de MacSwiney, que abans que es firmés el Tractat Angloirlandès es publicà a Barcelona un assaig que analitzava la problemàtica. Vegeu NEGRE BALET (1921).

18. Es conserven a la Biblioteca de Catalunya (BC) més d'una seixantena de números de *Boletín Irlandés* corresponents al 1921, a més de catorze números de 1922, any en què es clausurà l'oficina de representació irlandesa a Madrid i deixà d'editar-se el periòdic. Vegeu BC cdg 323.1 (41.5)(05) Bol Fol.

19. National Archive of Ireland (NAI) Department of Foreign Affairs (DFA) ES Spain, «Ireland and Spain», Madrid, setembre de 1921; disponible en <https://www.difp.ie/volume-0/0/1921/107/#section-documentpage> [consultat el 27/04/2021]; NAI DFA ES Spain, Ormonde Grattan Esmonde per Desmond FitzGerald (Dublín), Madrid, 20/09/1922, disponible en <https://www.difp.ie/volume-1/1922/ormonde-grattan-esmonde-to-desmond-fitzgerald-dublin/322/#section-documentpage> [consultat el 27/04/2021].

En aquest context, alguns líders nacionalistes d'una nació i l'altra escenificaren diversos gestos de simpatia i eventualment establiren contacte els uns amb els altres. Les concomitàncies s'establiren, emperò, en funció de la sensibilitat política que cadascun dels grups implicats manifestava en termes ideològics. Mentre que el regionalisme català trobà un model a seguir en el cànon pactista del nacionalisme constitucionalista irlandès i la solució tractadista, els catalanistes radicals quedaren seduïts per la intransigència i el rupturisme del republicanisme irlandès que es reafirmà durant i després de la Guerra Civil irlandesa. Així, per via del president de la Mancomunitat de Catalunya, Josep Puig i Cadafalch, l'any 1922 la Lliga Regionalista intercanvià missatges amb el president del Dáil Éireann i dirigent, junt amb Michael Collins, del bàndol tractadista irlandès, Arthur Griffith.²⁰

Aquell mateix any, la colònia separatista catalana de París també establí contacte directe amb alguns representants del govern provisional de l'Estat Lliure d'Irlanda. Tal és el cas d'Acció Radical Catalana, societat impulsada per nacionalistes catalans de diversa procedència i fundada, entre d'altres, per Josep Carner i Ribalta.²¹ El mes de juny, Màrius Capalleras Tarinas s'entrevistà amb el secretari interí de la delegació de l'Estat Lliure d'Irlanda, Seán Murphy, en nom del Grup Separatista Català de París. Així mateix, poc després de la seva creació el mes de juliol, Estat Català començà a col·leccionar diferents publicacions de propaganda política que li fornïa l'oficina de representació irlandesa a París.²² Mimetitzant les tàctiques d'organització política del Sinn

20. NAI, Dept. of Taoiseach —General Registered files— S 569. Comunicats originals redactats en català i en anglès que es remeteren des del Consell Permanent de la Mancomunitat. Respostes en gaèlic i anglès que s'enviaren des de la Mansion House de Dublín, seu del Dáil Éireann entre 1919 i 1922.

21. ANC, fons 264, 03.08.03.01. Es conserven aquí els pasquins i opuscles propagandístics que es procurà Acció Radical Catalana per via de l'oficina de representació irlandesa a París, agència instal·lada en el Grand Hôtel del carrer Escribe, en el 9è districte de la ciutat (no fou fins a l'any 1930 que la legació irlandesa a París s'instal·là de manera permanent al carrer de Villejust, en el districte 16è). Pel que fa a Acció Radical Catalana, vegeu CARNER I RIBALTA (1999), p. 13; GONZÁLEZ CALLEJA (2005), p. 96-97.

22. ANC, fons 264, 03.09.02.01. Nombrosos exemplars de *Bulletin Irlandais*, així com *Inis Fáil. Bulletin de la Ligue pour l'Indépendance de l'Irlande*. Les notes de citació, escrites en francès, que es varen remetre Capalleras i Murphy, poden consultar-se en *ibid.*, 06.03.108. El *Bureau d'Informations* d'Estat Català, que, entre altres associacions, auxiliària ulteriorment el Grup Separatista Català, s'ubicava en l'immoble número 3 del carrer de Cité Bergère, al districte 9è de

Féin, Macià havia procurat comptar amb el suport econòmic dels nacionalistes de la diàspora catalana per tal de subvencionar el seu partit, iniciativa que culminà amb la creació de la Federació Internacional de Clubs Separatistes Catalans, i, a partir de 1924, es convencé de manera definitiva que per tal d'alliberar Catalunya calia imitar la insurgència armada practicada pels irlandesos.²³

La particularitat que defineix la connexió d'Estat Català amb el nacionalisme irlandès rau en el fet que des de 1924 el partit es posicionà de manera incondicional a favor del bàndol antitractadista, i intentà estrènyer els seus lligams amb el Sinn Féin. Aquell any, la formació liderada per Francesc Macià començà a publicar a París el *Bulletí l'Estat Català*.²⁴ Inspirat en el *Bulletin Irlandais* (versió en francès de l'*Irish Bulletin*) que edità el govern clandestí del Dáil Éireann entre 1919 i 1921, el bimensual d'Estat Català pretenia emular la tasca propagandística que duia a terme l'oficina de representació del Sinn Féin a París per via de la publicació del nou *Bulletin Irlandais*, periòdic que mantenia l'ideal de la República Irlandesa i difonia les tesis antitractadistes.²⁵ Més important encara, el 9 de setembre de 1924 Macià donà a conèixer a París l'avantprojecte de la Lliga de les Nacions Oprimides, primera fita destacable de la Triple Aliança que havien segellat un any enrere els nacionalistes bascos, catalans i gallecs.²⁶ A més dels integrants de la Triple Aliança, aquesta organització pretenia incloure les forces nacionalistes de Filipines, Egipte i la República del Rif, i aspirava a esdevenir una eina d'acció conjunta entre

París. L'oficina (comunament anomenada «quarter») d'Estat Català s'ubicà originalment a París, en el número 82 del carrer de Richelieu. En la primavera de 1924 es traslladà al número 59 bis del carrer de Charles Duflos, a Bois-Colombes.

23. CARNER I RIBALTA (1978), p. 31-32, 52; CARNER I RIBALTA (1972), p. 48.

24. Poden consultar-se alguns exemplars d'aquesta revista, publicats l'any 1924, al Pavelló de la República, fons topogràfic: B-31.

25. L'oficina de representació del Sinn Féin s'ubicava en l'immoble número 4 del carrer de la Terrasse, en el districte 17è de París. Pot consultar-se la versió postguerra civil irlandesa del *Bulletin Irlandais* a la Bibliothèque Nationale de France, referència FRBNF32729230.

26. Daniel Cardona i Civit, que es guanyaria el sobrenom d'«Irlandès», participà activament en la preparació d'aquest projecte. NÚÑEZ SEIXAS (2019), p. 56. Cardona es definí a si mateix com «un enamorat dels procediments Sinn Féin irlandesos». VIBRANT (1933), p. 96. Inspirant-se en els postulats d'acció directa i conquesta de la independència per les armes promoguts pel Sinn Féin i l'antitractadisme irlandès, ulteriorment crearia l'Agrupació Nacionalista Nosaltres Sols!, el setmanari *Nosaltres Sols!*, i més endavant l'organització militar Nosaltres Sols! Per a una biografia completa, vegeu RUBIRALTA I CASAS (2008).

diferents nacions sense estat a fi d'obtenir la plena sobirania de cadascuna d'elles.²⁷ Per mitjà de Leopold H. Kerney, director de l'oficina de representació del Sinn Féin a París, Francesc Macià feu arribar una carta a Eamon de Valera escrita el 4 d'octubre de 1924 en què proposava l'adhesió dels republicans irlandesos a la Lliga de les Nacions Oprimides.²⁸ Un mes enrere, el representant dels nacionalistes bascos en el si del projecte, Francisco de Gaztañaga, avançà la proposta de manera informal a De Valera. El president del Sinn Féin s'interessà inicialment pel projecte. Però ben aviat canvià d'opinió, i a finals d'octubre comunicà a Kerney que declinava implicar formalment el partit en la iniciativa.²⁹

2. AMBROSE MARTIN I ESTAT CATALÀ

Malgrat que De Valera declinà la proposta de Macià, el contacte entre l'oficina de representació del Sinn Féin a París i Estat Català romangué actiu, i pertocà a Ambrose Martin, antic combatent antittractadista, actuar com a nexa d'unió entre uns i altres. Per via de Leopold Kerney, Martin s'encarregà de fer arribar a Bois-Colombes el mensual antittractadista *Inis Fáil. Bulletin de la Ligue pour l'Indépendance de l'Irlande*, que començà a publicar-se l'abril de 1925.³⁰ De fet, unes setmanes abans Martin actuà de cicerone per al nucli dur d'Estat Català en el marc del banquet francoirlandès que tingué lloc al restaurant Le Marguery de París, amb motiu de la festa de Sant Patrici.³¹ L'encontre s'oficià sota la

27. Si bé Macià seguí interessat en el projecte durant uns mesos, aquesta iniciativa no va fructificar. Per contra, a principis de 1925 motivà la creació a París del Comitè d'Acció de la Lliure Aliança, que reuní el PNV, Estat Català, les entitats catalanes d'Amèrica i la Confederació Nacional del Treball en el Pacte de la Lliure Aliança. ESTÉVEZ (2008), p. 162-163.

28. Representant comercial a París del govern clandestí de la República d'Irlanda entre 1919 i 1922, l'any 1923 i fins al 1925 Leopold Kerney gestionà en solitari l'oficina de representació del Sinn Féin a la capital francesa. Més endavant, fou nomenat secretari de comerç de la legació de l'Estat Lliure a París, i l'any 1935 esdevingué ambaixador irlandès a Espanya, càrrec que ostentà fins al 1946. Per a una biografia completa, vegeu WHELAN (2019). Pot consultar-se la carta (en anglès) que Macià feu arribar a Kerney, en ANC, fons 264, 06.03.366.

29. MCCREANOR (2019), p. 46-47.

30. ANC, fons 264, 06.03.399. Ambrose Martin per a Leopold Kerney, Bois-Colombes, 18 d'abril de 1925.

31. El banquet de Sant Patrici que se celebrà el 17 de març de 1925 a Le Marguery, reuní la crema de l'exili republicà irlandès que habitava a la ciutat, representants de la diàspora irlandesa

presidència de Leopold Kerney i fou convocat per la Ligue pour l'Indépendance de l'Irlande, organització antitractadista recentment fundada pel baró Félix de Rosnay. El representant del Sinn Féin convidà Francesc Macià, Ventura Gassol, i Carner i Ribalta, que es personaren a l'acte acompanyats d'Ambrose Martin. Gassol introduí al públic la delegació d'Estat Català i, després d'adreçar unes paraules en honor de Francesc Macià i el difunt Terence MacSwiney, presentà el seu acompanyant irlandès per mitjà de les següents paraules:

Je me fais un grand plaisir de vous saluer au nom des Catalans et je vous remercie pour l'honneur dont vous me faites l'objet m'acceptant à votre table. Je serai heureux de vous transmettre les sentiments d'amitié et admiration de mon pays envers l'Irlande. Et pour cela je vais déléguer un de vos soldats républicains, notre ami distingué, M. Martin, qui va se donner la peine de vous lire le message de salutation et encouragement que la Catalogne adresse à l'Irlande dans sa lutte pour l'indépendance nationale.³²

Seguidament, Ambrose Martin llegí el discurs que Francesc Macià havia preparat per a l'ocasió, la transcripció íntegra del qual fou publicada unes setmanes després per *Inis Fáil. Bulletin de la Ligue pour l'Indépendance de l'Irlande*.³³ El discurs de Macià no pretenia només consagrar la unió entre Estat Català i el republicanisme irlandès, sinó que comparava indirectament el règim del Cumann na nGaedheal i el bàndol tractadista amb el nacionalisme moderat d'Acció Catalana i la tàctica pactista de la Lliga Regionalista, al mateix temps que emplaçava l'acció insurreccional de l'IRA com a model a seguir per part del

a Amèrica, i aristòcrates francesos defensors de la causa *sinnfeiner* com la comtessa L. de la Forest o el vescomte i la vescomtessa d'Humières. Pot consultar-se la carta d'invitació a la vetllada i el menú que s'hi serví en ANC, fons 264, 03.08.03.03.

32. ANC, fons 264, 03.08.03.02. Manuscrit en francès i mecanografiat de dues planes en anglès redactats per Ventura Gassol. Heus ací la traducció: «Tinc l'enorme plaer de saludar-vos en nom dels catalans i us agraeixo l'honor que em feu en acceptar-me en la vostra taula. M'agradaria transmetre-us els sentiments d'amistat i admiració del meu país envers Irlanda. És per això que delegaré un dels vostres soldats republicans, el nostre distingit amic, Sr. Martin, que ens farà el favor de llegir-vos el missatge de salutació i encoratjament que Catalunya adreça a Irlanda en la seva lluita per la independència nacional».

33. ANC, fons 264, 06.03.350. Leopold Kerney per Ambrose Martin, 01/04/1925. Pot consultar-se una còpia parcial del discurs original en anglès en ANC, fons 264, 03.08.03.02.

nacionalisme radical català.³⁴ D'aleshores endavant, i mentre romangué a Bois-Colombes, Ambrose Martin seguí actuant de mitjancer entre Leopold Kerney i Francesc Macià.³⁵

Una altra activitat de Martin a l'encontre dels seus amfitrions fou la redacció de diversos reports destinats a assessorar la cúpula d'Estat Català en l'àmbit de la lluita a favor de l'alliberament nacional. Aquests informes analitzen diversos aspectes del combat irredemptista que s'havia lliurat a Irlanda, amb el propòsit d'extreure'n conclusions pertinents que poguessin ser d'utilitat a la causa de l'independentisme català. En el terreny militar, destaquen els reports «Los medios de transporte», «Espionaje» i «Cómo habla un soldado».³⁶ El primer d'aquests comptes ensenya a desplaçar sobre el terreny grups armats destinats a emprendre accions de guerrilla en un territori controlat per l'enemic. El segon, probablement el més implacable de tots els informes, explica com tractava l'IRA els delators i els espies. No sense una bona dosi de retòrica ultranacionalista, i imbuït de l'esperit romàntic que havia consagrat l'ideal del sacrifici últim com una màxima del republicanisme irlandès, «Cómo habla un soldado» tracta sobre la disciplina que ha de mantenir tota força insurgent que tracta d'enfrontar-se a un exèrcit regular, superior en armament i en nombre de combatents. Heus ací un exemple del to que caracteritza l'escrit:

Como irlandés tengo el orgullo de decir que los soldados de mi patria han sido en este siglo y por muchos siglos los más grandes rebeldes en el mundo entero. Pero también han sido los más disciplinados. Es increíble la disciplina dentro del Ejército Republicano Irlandés. Si no fuera por eso en la última guerra no hubiesen podido defender con tanto éxito a su patria ante el tremendo poder del opresor.³⁷

34. La transcripció íntegra del discurs en francès es troba a *Inis Fáil. Bulletin de la Ligue pour l'Indépendance de l'Irlande*, núm. 1 (abril 1925), p. 26-28. Consultable a National Library of Ireland, MS 48,092/2.

35. ANC, fons 264, 06.03.350. Leopold Kerney per a Ambrose Martin, 24/03/1925. El matrimoni Macià travà certa amistat amb Leopold Kerney i la seva muller. De fet, Macià es reuní amb l'irlandès en repetides ocasions després del banquet de Sant Patrici, i mantingueren entre ells una cordial relació epistolar fins al 1931. Els missatges que es remeteren durant aquells anys poden consultar-se en ANC, fons 264, 06.02.293, 06.01.119, 06.03.348, 06.03.349; ANC, fons 818, 6493.

36. ANC, fons 264, 03.08.03.02.

37. ANC, fons 264, 03.08.03.02. S'han eliminat les faltes d'ortografia.

En l'àmbit polític, el report «Después de la primera conferencia entre Loyd G. y De Valera» analitza el procés de negociació que conduí a la signatura del Tractat Angloirlandès, menysté la figura del principal valedor irlandès de l'acord, Michael Collins, i defensa la causa per la qual combateren els irregulars durant la Guerra Civil irlandesa. «El obrero y el nacionalismo» enalteix la figura de James Connolly, màrtir de l'Alçament de Pasqua i líder de l'Irish Citizen Army, i destaca la implicació de les classes populars irlandeses en la revolta de 1916, així com en la Guerra de la Independència irlandesa. A aquest respecte, recomana als nacionalistes catalans que promoguin per tots els mitjans la participació de la classe obrera del Principat en la lluita per l'alliberament nacional. Finalment, «La legalidad del Estado Libre» és un text de temàtica híbrida que evoca alguns dels mètodes de combat que empraren els rebels durant la Guerra de la Independència irlandesa, alhora que analitza l'escenari polític irlandès després de la signatura del Tractat Angloirlandès.³⁸

En el vessant personal, el pas d'Ambrose Martin per Bois-Colombes llegà un interessant testimoni documental vinculat a la relació epistolar que mantingué amb la seva esposa. Les cartes que es remeteren durant el primer semestre de 1925 foren preservades per Francesc Macià i es conserven a l'Arxiu Nacional de Catalunya. D'una banda, destaquen les epístoles de caràcter íntim, lligades a la tristor provocada per la distància que separava els cònjuges. A tall d'exemple, llegiu el següent passatge d'una carta que feu arribar Margaret M. Harding al seu marit, i que, tot sia dit, evoca el gust irlandès per la retòrica exaltada: «No sents la força de la meva presència? Dia i nit les nostres ànimes es comuniquen. Sento la teva veu i a través de l'ombrívol oceà els teus missatges sempre atenyen el meu cor. Les meves mans estrenyen fermament les teves. Clavo la mirada en els teus ulls amats».³⁹

Algunes de les epístoles redactades per Margaret revelen el temor que Martin pogués ser-li infidel, i en més d'una ocasió li recorda que ella és i haurà de seguir sent l'única dona de la seva vida. No és casual que conjurés el seu espòs a contrarestar les tafaneries que corrien entre el veïnats i que atemptaven contra el seu honor: «He estat advertida que la gent rumoreja que m'has abandonat i que no sé on ets. Així les coses, vull que enviïs unes quantes postals de paisatges francesos a algunes persones sense indicar-los la teva adreça. Digues simplement

38. ANC, fons 264, 03.08.03.02.

39. ANC, fons 264, 06.03.327 [traduït de l'original en anglès].

que et dirigeixes cap a Hamburg». ⁴⁰ A despit de l'enyorança, i si bé desitjava que en el futur poguessin residir plegats a Irlanda amb tota tranquil·litat, Margaret recomanava al seu marit que de moment no tornés a l'illa: «No hi ha cap esperança que t'hi esperi una vida aquí». Margaret asseverà en una de les seves cartes que no suportaria viure a l'estranger, tot i que davant d'aquesta eventualitat demanà a Martin que s'establís a França o Espanya, en cap cas a Alemanya.

El mes d'abril, l'espòs escrigué a un amic irlandès, Michael Fox, per tal de demanar-li que visités Margaret i la dissuadís de visitar-lo a París, ja que la magra economia del matrimoni no permetria costejar el viatge ni el sojorn de la seva muller a la capital francesa. ⁴¹ Aquest és, justament, l'element cabdal i més dramàtic de què donen fe les epístoles, és a dir, la desesperada situació financera que experimentà Margaret, a càrrec de la progènie, arran de la marxa de Martin. Certament, aquesta fou una vivència compartida per la major part de familiars dependents dels presos, exiliats i evadits antittractadistes. En el cas de Margaret, quan el seu marit encara es trobava al País Basc es veié obligada a fer-li part de les dificultats econòmiques per les quals travessava, a saber, també havia d'encarregar-se de la seva mare, que vivia amb ells. Així que arribà a Bois-Colombes, Martin hagué de recórrer al seu amic Michael Foix. Li demanà que li fes arribar cinc lliures a la seva dona, diners que es comprometé a reemborsar tantost cobrés el seu primer sou de professor d'espanyol a Hamburg. ⁴² Durant les primeres setmanes de 1925 la situació empitjorà, i es complicaven les dificultats del depauperat nucli familiar cada vegada que un dels infants emmalaltia. El mes de febrer, Margaret comunicà a Martin que es plantejava ingressar dues de les seves criatures en una institució caritativa per tal de buscar-se una ocupació i subvenir així a les necessitats de la llar. Una carta de finals de maig rebel·la unes condicions insostenibles: «El mes passat només em vares enviar 1 £. Lamento dir-te que pràcticament m'estic morint de gana. Durant el darrer mes no he menjat ni una sola peça de carn. No tenim diners i no ens fan compte enlloc. Tan bon punt rebis això, necessito que m'enviïs 1 £. Només em queden 4 penics». ⁴³ Margaret conclou l'epístola assenyalant que la mantega és un luxe que no es poden permetre, i que una guineu

40. ANC, fons 264, 06.03.327 [traduït de l'original en anglès].

41. ANC, fons 264, 06.03.397.

42. ANC, fons 264, 06.03.397.

43. ANC, fons 264, 06.03.327 [traduït de l'original en anglès].

ha matat quasi totes les gallines que tenien, de manera que a partir d'aleshores ni tan sols podrien comptar amb la quantitat diària d'ous a què estaven acostumats.

Al capdavant, la misèria endèmica de les classes populars seguia caracteritzant la societat irlandesa i, si bé els Martin no estaven predestinats a patir la pobresa, l'experimentaren de manera cruenta durant aquell període de les seves vides. Tal com resa un passatge redactat per Margaret el dia 8 maig, la carestia i el patiment es feien evidents arreu: «La gent d'aquest país sofreix. Tals sofrències i fins i tot el clima estan en contra nostra. No para de ploure. I el pitjor és que cada dia veig com el govern i la premsa tracten d'ocultar la nostra pobresa i les nostres sofrències al món exterior».⁴⁴ Cal afegir que Margaret trobà un confident a Bois-Colombes en la persona de Cosme de Orrantia y Elorrieta, nacionalista basc i amic d'Elías Gallastegui que, no només s'asilà prop d'Estat Català igual que Martin, sinó que ulteriorment esdevingué el seu soci comercial i durant la Segona Guerra Mundial es refugià a Irlanda. L'any 1925 Margaret s'adreçà a Orrantia per via postal fins a quatre ocasions, fent part de la ruïnosa situació en què es trobaven moltes llars irlandeses, en particular les famílies de reconeguda filiació antittractadista que havien perdut les seves cases i granges en aplicació de la nova legislació contra els deutors que havia aprovat el govern del Cumann na nGaedheal.⁴⁵

En algun moment de maig Martin abandonà Bois-Colombes. Tot fa pensar que se n'anà de França amb vista a ocupar la plaça de professor d'espanyol per a la que havia obtingut un preacord a Hamburg. Tot i això, les previsions de l'irlandès es torçaren de totes totes. Res indica que més endavant acabés treballant a Alemanya, i l'únic que podem confirmar és que a finals d'aquell mes es trobava bloquejat a Brussel·les i pendent de no malgastar un bitllet de tren que hauria de conduir-lo de retorn a París. Des de la seva habitació a l'Hôtel de l'Aigle, Martin escrigué als seus amics de Bois-Colombes per explicar-los la kafkiana situació en què es trobava i demanar-los ajut. Segons relata amb tot detall en una carta que envià a Francesc Macià en data 30 de maig de 1925, l'irlandès no aconseguí fer-se visar el passaport a l'ambaixada francesa a Brussel·les perquè no disposava del *titre de séjour*, document que un temps enrere l'Administració francesa s'havia negat a concedir-li. Martin, que s'estava quedant sense diners, demanà a Macià que intercedís a favor seu prop del director general de seguretat, per tal

44. ANC, fons 264 [traduït de l'original en anglès].

45. ANC, fons 264, 06.03.328. Orrantia integraria posteriorment el Bizkai Buru Batzar, és a dir, l'executiva biscaïna del PNB.

d'obtenir la deguda autorització del Ministeri de l'Interior francès que li permetria tornar a París.

La darrera frase de la carta, document signat sota l'acrònim «IRA», trasllueix la complicada tessitura que experimentava l'irlandès: «Si estas soluciones que propongo no parecen bien, sería bueno que mandase Grau la dirección de la Casa de Amberes que él representa, y puede ser que con la influencia de ellos pueda obtener un empleo a bordo un barco que me llevaría a Cuba o a alguna parte donde pudiese obtener trabajo».⁴⁶ El 2 de juny Martin escrigué a Ventura Gassol per explicar-li la situació en què es trobava a Brussel·les, demanar-li diners, i sol·licitar que cominés Macià a intervenir a favor seu prop de les autoritats franceses. L'irlandès pensava que la negativa de l'ambaixada gal·la a visar-li el passaport es devia a la seva condició d'activista polític, tracte que, segons anotà en la carta que feu arribar a Gassol, considerava lesiu i imperdonable: «Nunca perdonaré a los franceses la manera en que me han tratado».⁴⁷ El català respongué amb prestesa a la carta de Martin i li comunicà que Macià, que s'interessava molt per ell, intercediria immediatament a favor seu prop del director de seguretat interior francès; Gassol tractava Martin de manera afectuosa, tot emprant el terme «hermanito».⁴⁸ El 5 de juny l'irlandès rebé una carta de Marià Grau i, si bé en desconeixem el contingut, amb tota probabilitat anunciava que la situació s'havia resolt, puix que uns dies després Martin es trobava de retorn a París, des d'on escrigué un cop més a la seva dona.⁴⁹

No ens consta que Martin residís de bell nou prop del quarter d'Estat Català a partir del mes de juny de 1925. Per contra, és sabut que l'any 1927 tornà a Argentina. La documentació llegada a l'Arxiu Nacional de Catalunya demostra que, entretant, l'irlandès seguí mantenint per via postal una amical relació amb alguns dels seus camarades de Bois-Colombes. D'una banda, una de les cartes que envià a Ventura Gassol, en la qual es refereix a Macià com «nuestro queridísimo abuelo», revela que Martin emmalaltí, i que la condició de pròfug de la justícia irlandesa li impedia trobar feina; de fet, durant aquell període la recerca

46. ANC, fons 264, 06.02.293. Gràcies a la relació epistolar que mantingueren Martin i la seva dona durant el primer semestre de 1925, sabem que durant el confús vaivé de l'irlandès que tingué lloc entre el mes de maig i principis de juny d'aquell any, recalà també a Luxemburg. Vegeu ANC, fons 264, 06.03.327.

47. ANC, fons 264, 06.03.398.

48. ANC, fons 264, 06.03.303.

49. ANC, fons 264, 06.03.319 i 06.03.327.

d'una ocupació remunerada fou la seva prioritat i l'activitat en la qual invertí la major part del seu temps.⁵⁰ D'altra banda, quan s'assabentà dels fets de Prats de Molló que tingueren lloc entre finals d'octubre i principis de novembre de 1926, l'irlandès escrigué prestament a Macià i Gassol per lloar la seva audàcia i reconfortar-los.⁵¹ Així resa la carta que feu arribar a aquest últim:

Deseo comunicarte con todo el ardor del corazón mi estimación por tu noble acción de rebelarte en contra de la tiranía española. El recuerdo más sagrado de mi vida será que he convivido como hermano con un héroe catalán. Algunos dirán que vuestra acción ha sido un fracaso. Pero no lo es. Vuestra nobleza ha encendido una llama de ardor en los pechos de todos los buenos patriotas del mundo que todo el acero del opresor jamás podrá enfriar. Quiero que des un fuerte abrazo de mi parte a todos nuestros nobles compañeros y sobre todo a nuestro amado Avi. Sin más te abrazo con todo el ardor de Irlanda. Vuestro hermano. Víctor.⁵²

En el cas de la carta que adreçà a Macià, Martin no oferia només els seus serveis per a qualsevulla necessitat o acció directa que pogués emprendre's en el futur, sinó que recriminava al líder d'Estat Català que no hagués comptat amb ell a l'hora de planejar l'alçament del Vallespir:

Queridísimo Amigo. Después de pedir perdón por explicarme en el idioma de vuestro enemigo, deseo comunicarle mi respeto por su noble acción en buscar por todos los medios posibles la independencia de vuestra amada patria. De mi parte y de la parte de una gran cantidad de la juventud de Irlanda le digo que su acción era como un rayo de luz en la historia de los pueblos oprimidos. El destino no le ha permitido culminar vuestra vida y las vidas de vuestros nobles compatriotas en el altar de la libertad, pero [...] en el momento más oportuno vuestra noble sangre abrirá las puertas de la libertad para Cataluña. Como la sangre del hijo de Dios abrió las puertas del cielo. Tengo una sola cosa de la cual no estoy muy

50. ANC, fons 264, 06.03.398.

51. Per a una relació detallada dels fets de Prats de Molló, vegeu CATTINI (2009).

52. ANC, fons 264, 06.03.398. S'han corregit els errors gramaticals del document original. En l'original, la paraula «avi» apareix subratllada.

contento, que Vd. conociendo mi amor por todos los pueblos oprimidos no me ha llamado para formar parte de vuestra banda heroica. Espero que en el futuro próximo cuando otra banda heroica se forme por el mismo ideal no olviden que los irlandeses somos hermanos de todos los patriotas del mundo que como Vd. y los vuestros tienen la fe y la fuerza de rebelarse contra las cadenas del opresor. Sin más le digo adiós con un fuerte abrazo recordándole que si mi humilde persona puede serle de algún servicio me será un honor rendirlo.⁵³

3. REHABILITACIÓ POLÍTICA I REFETA ECONÒMICA

Un cop a Argentina, Ambrose Martin obrí un negoci al poble on havia transcorregut la seva infància, i la seva clientela principal foren els emigrants bascos i irlandesos que residien a la regió. Una carta escrita per Martin i citada per McCreanor demostra que durant el seu segon exili argentí mantingué un cert contacte amb els cercles de nacionalistes bascos de Buenos Aires, en particular amb Acción Nacionalista Vasca.⁵⁴ El seu retorn a Irlanda l'any 1932 està lligat a l'evolució política que visqué l'antitractadisme. L'any 1926, un sector majoritari del republicanisme irlandès abraçà el nou partit fundat per Eamon de Valera, el Fianna Fáil. En l'àmbit retòric, aquesta formació seguia refutant la legitimitat del Tractat Angloirlandès, i defensava la unió de tota l'illa sota un estatus internacional que reconegués la plena sobirania de l'Estat irlandès. A la pràctica, el Fianna Fáil assumí l'*statu quo* que imposà el Tractat Angloirlandès, això és, les institucions polítiques i judicials que feien de l'Estat Lliure d'Irlanda un estat de dret.

A partir d'aquell any, doncs, tot i preservar l'irredemptisme com a tret d'identitat, el bloc dominant del republicanisme irlandès abandonà l'abstencionisme

53. ANC, fons 264, 06.02.293. S'han corregit els errors gramaticals que figuraven en el document original.

54. McCREANOR (2019), p. 54. Acción Nacionalista Vasca de Buenos Aires era un club polític creat el 1924. La carta de Martin fa referència, entre d'altres, a Juan Ceniceros i Jesús de Zabala, ambdós nacionalistes bascos lligats als cercles militants de la capital argentina. Zabala tornà al País Basc l'any 1931 i contribuï a desenvolupar el partit del mateix nom, Acción Nacionalista Vasca, que fou fundat a Bilbao el 1930 sota un ideari nacionalista de tipus aconfessional, republicà i socialdemòcrata. NÚÑEZ SEIXAS (2014), p. 162.

parlamentari del Sinn Féin i la insurgència armada de l'IRA, en favor de la participació política i l'acatament de l'ordre constitucional. La transformació de l'oposició en una força d'ordre democràtic contribuï a dissipar la repressió contra els antitractadistes que havia exercit el govern del Cumann na nGaedheal. La victòria del Fianna Fáil en les eleccions generals de 1932 no comportà només un canvi de signe polític al capdavant del gabinet executiu i de l'Administració irlandesa, sinó l'alliberament dels presos polítics i la definitiva rehabilitació dels antitractadistes que havien abraçat o abraçarien el constitucionalisme. Ambrose Martin es convertí en un dels nombrosíssims nacionalistes que transitaren del republicanisme maximalista del Sinn Féin al republicanisme possibilista del Fianna Fáil. Tant és així, que quan emprengué el viatge de retorn a Irlanda i s'aturà de passada al País Basc el mes de juny de 1932, oferí diferents conferències en les quals defensà De Valera i el seu projecte polític. Aquestes xerrades tingueren lloc a Algorta, Zornotza i Bilbao. Al seu torn, Martin participà en la inauguració d'una nova seu d'EAB.⁵⁵

L'any 1933, Martin aprofità la conjuntura econòmica que travessava l'Estat Lliure d'Irlanda per estrènyer els llaços amb alguns dels nacionalistes bascos amb qui mantenia contacte i endegar un projecte empresarial que donaria fruit. A finals de 1932 Gran Bretanya i l'Estat Lliure d'Irlanda s'embarcasseren en una disputa comercial que es traduí en la imposició d'aranzels duaners sobre les exportacions irlandeses. De resultes, les exportacions industrials de l'Estat Lliure d'Irlanda disminuïren d'un 35%, el sector ramader experimentà greus dificultats i les exportacions agrícoles es reduïren pràcticament a un terç. L'economia irlandesa entrà en recessió, i es feu evident que calia trobar noves destinacions per a les exportacions de l'illa.⁵⁶ En connivència amb el cònsol general d'Espanya a Dublín, Emilio Sany Tovar, Martin considerà la possibilitat d'establir noves línies comercials entre Espanya i Irlanda, que, a diferència de les que existien en aquells moments, serien directes.⁵⁷

Val a dir que Espanya i Irlanda havien signat un acord comercial l'any 1924, i a falta d'una renovació formal, aquest conveni s'havia prorrogat *ex aequo* fins als anys trenta. En virtut del mateix, Espanya gaudia d'un estatus privilegiat

55. NUÑEZ SEIXAS (2017), p. 470-471.

56. KEOGH; MCCARTHY (2005), p. 91-98.

57. Fins aleshores, el passatge de mercaderies entre una nació i l'altra transitava prèviament pel port de Liverpool.

en matèria d'intercanvis comercials amb Irlanda. Tot i això, l'any 1933 la balança comercial entre ambdós països era netament negativa per a l'Estat Lliure d'Irlanda.⁵⁸ Des del punt de vista del Consolat General d'Espanya a Dublín, probablement el projecte de Martin devia augurar-se com una eina amb què limitar aquest desajust. El mes de juliol l'irlandès participà a Dublín en unencontre convocat per la United Farmers' Protection Association. En el decurs de l'esdeveniment, Martin no defensà només algunes de les iniciatives legislatives promogudes darrerament pel govern del Fianna Fáil, sinó que identificà Espanya com una destinació ideal on exportar els productes agrícoles de l'illa, els preus dels quals s'havien desplomat.

A instàncies de Martin, que asseverà mantenir contactes amb alguns comerciants de la península, els allà reunits nomenaren un comitè encarregat d'organitzar la futura exportació a Espanya de productes agrícoles irlandesos.⁵⁹ Aquests comerciants no eren altres que els seus amics nacionalistes bascos Elías Gallastegui i Cosme de Orrantia. Amb tot, abans que acabés l'any 1933 uns i altres formaren una aliança d'empreses per mitjà de la qual Elías Gallastegui fundà a Bilbao, amb la participació de Cosme de Orrantia, la companyia d'importació i exportació Euzkerin, mentre Martin fundà a Irlanda i dirigí la companyia Irish Iberian Trading Company. Leopold Kerney, que també fou rehabilitat pel Fianna Fáil i l'any 1932 esdevingué secretari comercial de la legació irlandesa a París, prengué part en les discussions que precediren l'envolada del projecte.

El govern irlandès oferí lucratives llicències de comerç a la companyia, entre els directors de la qual figurava un diputat del Fianna Fáil, Seán Hayes. Gràcies a això, l'Irish Iberian Trading Company pogué exportar bestiar, carn de porc, trumfes, ous i altres productes alimentaris, vers Bilbao i alguns ports del sud d'Espanya.⁶⁰ Durant els anys següents, Martin seguí recolzant de manera activa el partit de Valera i mantingué la connexió amb el País Basc. Així, en vigílies de la Guerra Civil espanyola, recorregué diferents districtes electorals per prendre la paraula en els mítings que organitzà el Fianna Fáil arran dels

58. JASPE (2011), p. 18.

59. *The Irish Press*, 14 de juliol de 1933, p. 9.

60. REDDIN (2018). Euzkerin operà a Bilbao fins a l'any 1937, moment en què la contingència provocada per la Guerra Civil espanyola obligà a traslladar la seva activitat en territori irlandès.

comicis que se celebraren al comtat de Dublín.⁶¹ Pocs dies després se celebrà a la seva casa de Dundrum, als afores de Dublín, el festeig de la boda que uní en matrimoni la filla d'una respectable família de la capital irlandesa i T. Anabeita, empresari bilbaí i un dels directors d'Euzkerin; Álvaro de Aguilar Gómez Acebo, legat d'Espanya a Dublín, assistí a la celebració.⁶²

4. AMBROSE MARTIN I LA DEFENSA DEL POBLE BASC DURANT LA GUERRA CIVIL ESPANYOLA

L'esclat de la Guerra Civil espanyola impulsà Martin a defensar amb fermesa la República Espanyola, així com la resistència del País Basc davant l'agressió de les tropes nacionals. Aquesta actitud li valgué les crítiques de l'oposició conservadora al Parlament irlandès, i el situà al costat dels principals valedors a Irlanda de la causa de la República Espanyola. A finals del mes d'agost de 1936, moment en què la confusió inicial davant de les notícies que arribaven d'Espanya estava donant pas a la formació d'un consens mediàtic a favor dels rebels, Martin prengué l'arriscada decisió de publicar un al·legat en defensa de la República Espanyola.⁶³ Uns mesos més tard, l'irlandès declarà que poc després que esclatés el conflicte el govern autònom basc li havia demanat en reiterades ocasions que esdevingués el seu representant oficiós a Irlanda.⁶⁴ Martin acabà acceptant la petició, i en virtut d'això i de les seves pròpies conviccions prengué part en els dos encontres de gran format que convocà el United Front la tardor de 1936, actes que marcaren el to de la campanya prorepublicana a Irlanda durant els mesos a seguir.⁶⁵

La primera d'aquestes trobades tingué lloc en el Engineer's Hall de Dublín la nit del 5 de novembre, i reuní diversos líders de la plataforma que represen-

61. *The Irish Press*, 6 de juny de 1936, p. 6.

62. *The Irish Press*, 9 de juliol de 1936, p. 9; *The Irish Independent*, 9 de juliol de 1936, p. 10.

63. *Ireland To-Day*, 1 de setembre de 1936, p. 3. Per obtenir més informació respecte a la reacció de la premsa irlandesa davant la Guerra Civil espanyola, vegeu SOLER PARICIO (2018a).

64. *The Irish Independent*, 6 de novembre de 1936, p. 10.

65. Integrat pel Republican Congress, el Northern Ireland Labour Party, el Northern Ireland Socialist Party i l'Irish Communist Party, el United Front s'encarregà de mobilitzar a Irlanda el suport a favor de la República Espanyola durant la Guerra Civil espanyola. Per a més informació a aquest respecte, així com per a un estudi global de la reacció irlandesa davant la Guerra Civil espanyola, vegeu SOLER PARICIO (2019).

tava el republicanisme revolucionari en el si del United Front, el Republican Congress, així com diversos intel·lectuals progressistes que havien simpatitzat o militat antany en el republicanisme irlandès, tals com Ernie O'Malley o Owen Sheehy-Skeffington. Martin, que defensà el dret del poble basc a independitzar-se i reivindicà la fervent religiositat d'aquest, llegí un telegrama en representació del *lehendakari* que aquest últim havia enviat amb motiu de la convocatòria. Així resa el missatge de José Antonio Aguirre: «El Partit Nacionalista Basc, que en aquestes hores sanguinolentes lluita per Déu i la llibertat, la pàtria i la democràcia, agraeix els seus esforços i dedicació per fer saber la veritat a Irlanda. Euskadi [...] recorda un cop més amb emoció els patriotes irlandesos». ⁶⁶ Al terme de l'acte, s'aprovà una resolució de suport a favor dels nacionalistes bascos i s'envià un telegrama de solidaritat al *lehendakari*. ⁶⁷

El segon encontre prorepublicà en què participà Martin tingué lloc al mateix indret la nit del 3 de desembre. Prengueren la paraula sobre l'escenari diversos oradors del Republican Congress, entre ells Frank Ryan, que una setmana més tard marxà a Espanya per liderar els voluntaris irlandesos que combatrien a les files de les Brigades Internacionals. Intervingueren també alguns republicans dogmàtics, propers a l'IRA i al Sinn Féin, com Hanna Sheehy-Skeffington o qui fou president del Sinn Féin fins a l'any anterior, el reverend Michael O'Flanagan. Els discursos d'uns i altres reprengueren el contingut que ocupava habitualment els actes prorepublicans a Irlanda, és a dir, la defensa de la República Espanyola, el vertader sentit de la Guerra Civil espanyola, la inhibició de l'Irish Labour Party en la matèria, la campanya a favor dels insurgents que tenia lloc a Irlanda, i l'amenaça feixista que planava sobre l'illa. Martin reivindicà, un cop més, la lluita per la supervivència i la independència nacional que estava menant el poble basc, i lamentà que el públic irlandès cregués que els rebels estaven lluitant pel cristianisme. ⁶⁸

El 6 de gener de 1937 Martin participà en un nou acte de solidaritat envers la República Espanyola convocat pel United Front, i que tingué lloc en el Gaiety Theatre de Dublín. ⁶⁹ A més del reverend Michael O'Flanagan i del mateix Martin, entre els oradors figurava el jesuïta basc Ramon Laborda, que l'any 1932 havia visitat Dublín en companyia d'una delegació del PNB i que a principis

66. *The Irish Press*, 6 de novembre de 1936, p. 13 [traduït de l'anglès].

67. *The Worker*, 14 de novembre de 1936, p. 1.

68. *The Irish Press*, 4 de desembre de 1936, p. 7.

69. *The Irish Press*, 18 de gener de 1937, p. 7.

de 1937 participà en diversos encontres prorepublicans que s'organitzaren a Irlanda.⁷⁰ Ambrose Martin llegí una traducció en anglès del discurs que havia preparat Laborda. La dissertació del religiós denunciava les atrocitats perpetrades al País Basc per les tropes insurgents, descrivia l'atac sistemàtic a la cultura i les tradicions basques que estava duent a terme el bàndol nacional, i desemascarava les virtuts que la premsa irlandesa i la campanya profranquista a Irlanda atribuïen a la causa rebel.⁷¹

Durant la Guerra Civil, la República Espanyola comptà amb poderosos enemics a Irlanda. La premsa conservadora, quasi tota la jerarquia i la major part del baix clergat de l'Església catòlica de l'illa, el Fine Gael, principal partit de l'oposició i successor natural del Cumann na nGaedheal, les rèmores de l'extrema dreta irlandesa i una franja significativa de les classes acomodades s'oposaren a la causa republicana. Tant és així, que d'ençà del mes de setembre de 1936 i durant tot l'any 1937 operà a Irlanda l'Irish Christian Front (ICF), un moviment de masses creat *ex professo* per recolzar l'Espanya Nacional, oposar-se a la República Espanyola i impedir l'expansió del comunisme a l'illa. El United Front i els portaveus de la campanya prorepublicana figuraren entre els seus principals objectius a abatre, i Ambrose Martin no passà inadvertit. Poc després de l'encontre celebrat en el Gaiety Theatre de Dublín, el parlamentari i membre del Fine Gael que liderava l'ICF, Patrick Belton, denuncià en el Dáil Éireann que la companyia naviliera d'Ambrose Martin, que aleshores operava sota el nom de Limerick Steamship Company, comerciava amb la República Espanyola amb mètodes deshonestos. Martin publicà una carta a la premsa per mitjà de la qual refutà l'acusació.⁷²

Belton no es donà per satisfet i a principis de febrer de 1937 envià una carta per duplicat a *The Irish Press*, així com al ministre d'Indústria i Comerç irlandès, Seán Lemass. La missiva de Belton indicava que un navili de la Limerick Steamship Company havia atracat recentment al port de València, i retreia al govern

70. Els responsables de la delegació del PNB redactaren un report sobre la visita que aquesta dugué a terme a Dublín, i que pot consultar-se a l'Archivo del Nacionalismo Vasco (ANV), Pnv Reg B, K.00219, C.3.

71. Pot consultar-se una transcripció íntegra del discurs en anglès a *The Worker*, 23 de gener de 1937, p. 2. La socialista irlandesa May Keating, que assistí Laborda mentre romangué a Irlanda l'any 1937, s'encarregà de traduir el text.

72. *The Irish Press*, 27 de gener de 1937, p. 2.

que seguís permetent aquest tipus d'activitats comercials amb el territori lleial.⁷³ El 19 de febrer la cambra baixa del Parlament irlandès discutí la segona redacció de la Spanish Civil War (Non-Intervention) Bill. En observança del Pacte de No-intervenció al qual s'havia adherit el govern irlandès, aquest projecte de llei consistia a prevenir que qualsevol ciutadà de l'Estat Lliure d'Irlanda es traslladés a Espanya per combatre en la Guerra Civil espanyola.⁷⁴ El debat que se sostingué en el Dáil Éireann aquella jornada s'allargà durant 12 hores i desfermà una amarga polèmica entre partidaris i detractors de la proposta. En el decurs de les discussions, Patrick Belton tornà a denunciar els tractes comercials amb el territori republicà que havia mantingut recentment la companyia d'Ambrose Martin, a qui definí com «un dels comunistes més prominents» d'Irlanda. El líder de l'ICF recriminà al govern que permetés els intercanvis amb els ports de la zona lleial.⁷⁵

L'endemà, la cambra baixa del Parlament irlandès validà el projecte de llei i la Spanish Civil War (Non-Intervention) Bill es feu efectiva el 25 de febrer de 1937.⁷⁶ Aquesta mesura es complementà amb altres iniciatives legislatives que procuraren blindar la política no-intervencionista del govern. Emperò, cap llei prohibí les relacions comercials amb la República Espanyola, sempre que no impliquessin la venda o el trasllat d'armes i subministraments militars. La naviliera de Martin seguí comerciant amb el territori republicà fins a les acaballes de la Guerra Civil espanyola. De fet, l'octubre de 1938 un vaixell de càrrega de la companyia, el SS *Liumneach*, fou impactat en el decurs d'un bombardeig aeri sobre les drassanes de Barcelona. El cuiner del navili resultà greument ferit i deperí poc temps després.⁷⁷ Així mateix, el mes de gener de 1939 el SS *Foynes*, embarcació de la naviliera de Martin, fou bombardejada per l'aviació rebel al port de València.⁷⁸

Al terme de la Guerra Civil espanyola, tal com succeí en el cas d'altres navilieres estrangeres, les autoritats franquistes prohibiren que la Limerick Steamship

73. *The Irish Press*, 10 de febrer de 1937, p. 7.

74. Per a més informació sobre la política no-intervencionista en matèria de la Guerra Civil espanyola que adoptà el Govern irlandès, i la reacció que això provocà en l'oposició parlamentària, vegeu SOLER PARICIO (2018b).

75. *The Irish Press*, 20 de febrer de 1937, p. 1, 9-11; *The Worker*, 20 de febrer de 1937, p. 1; *The Irish Independent*, 20 de febrer de 1937, p. 8-9, 12.

76. KLAUS (1994), p. 252-253.

77. *Limerick Leader*, 6 d'octubre de 1938.

78. *Limerick Chronicle*, 31/01/1939.

Company pogués atracar en qualsevol port espanyol. L'ordre ministerial que així ho feu efectiu ressenyava els «buques cuyo despacho para puertos españoles se ha de denegar, por la actuación de las respectivas entidades navieras con los rojos durante la guerra de 1936/39 en territorio nacional». ⁷⁹ Tot i això, les fluides i satisfactòries relacions diplomàtiques que s'establiren entre l'Espanya Nacional i l'Eire durant i després de la Guerra Civil contribuïren a alçar el veto que pesà durant un temps sobre la companyia d'Ambrose Martin. ⁸⁰ En data de 9 de desembre de 1939, el Ministeri d'Assumptes Exteriors espanyol comunicà al nou legat d'Espanya a Dublín, el falangista J. G. Ontiveros, que la Limerick Steamship Company ja no integrava la precitada llista negra. ⁸¹ La naviliera hauria de fornir-se nous permisos de duana i llicències de tràfic de mercaderies, fet que retardà la represa de la seva activitat respecte a Espanya.

Malgrat això, la conjuntura econòmica per la qual travessaven Irlanda i Espanya contribuí a facilitar la reconducció dels interessos de la companyia. En efecte, tal com assenyala l'ambaixador d'Espanya a Dublín en un report del 21 de juliol de 1940 adreçat al Ministeri d'Assumptes Exteriors espanyol, calia incrementar els intercanvis comercials amb l'illa perquè Espanya mancava de diversos productes i sofria nombroses dificultats a causa de la postguerra, mentre que Irlanda mancava de matèries primeres arran de la Segona Guerra Mundial i havia de substituir els mercats que fins aleshores constituïen els països bel·ligerants. ⁸² Fruit de les diligències a favor de la Limerick Steamship Company que emprengué el Ministeri d'Afers Exteriors d'Espanya prop de l'ambaixada d'Espanya a Dublín, a finals de febrer de 1941 la companyia reprenqué un tràfic comercial regular amb el territori espanyol, operant generalment d'aleshores endavant des del port de Galway. ⁸³

79. Archivo General de la Administración (AGA), 10, 39, 54/11732.

80. Eire fou la nova denominació de l'Estat irlandès a partir de 1938, que en virtut de la Constitució de 1937 canvià d'estatus internacional i esdevingué un país sobirà.

81. AGA, 10-39-54/11732. En relació amb la llista negra, vegeu l'expedient «Buques que se prohíbe trafiquen con puertos nacionales» en AGA, 10-39-54/11732.

82. El report de l'agència de representació diplomàtica d'Espanya a Dublín (que a partir de 1940 es transformà en ambaixada), donava fe de la iniciativa a aquest encontre que havia emprès la Federació de Fabricants Irlandesos amb el suport del parlamentari i membre del Fianna Fáil, Erskine Hamilton Childers. *Ibid.*

83. Vegeu els correus remesos entre J. G. Ontiveros, el vicecònsol espanyol a Limerick, i el Ministeri d'Assumptes Exteriors espanyol, en AGA, 54/11731.

L'any 1938 Martin comprà als hereus del comte Arthur Janvier de la Motte la mansió Kerlut, ubicada a l'actual comuna de Plobannalec-Lesconil, al departament francès de Finisterre. L'any 1956 vengué aquesta casa pairal a un comerciant local.⁸⁴ Sense afegir cap altra informació respecte d'aquest particular, Isabelle Le Boulanger assenyala: «Durant els anys 1938 i 1939, un cert nombre d'autonomistes bascos, vinguts d'Espanya, foren allotjats a la mansió de Kerluc, a Plobannalec, en el Finisterre, que fou posada gratuïtament a la seva disposició per simpatitzants bretons».⁸⁵ El que sí que podem afirmar és que el llogaret on havien viscut anys enrere en Martin i la Margaret, Kilbeggan, acollí diversos refugiats bascos, durant la Guerra Civil i després.

Després d'evacuar Bilbao davant la imminent caiguda de la ciutat el juny de 1937, el mes de setembre d'aquell mateix any Elías Gallastegui s'instal·là junt amb la seva dona i els fills en una gran finca del poble, la Gibbstown House, on residiren fins a l'any 1945.⁸⁶ Val a dir que l'esclat de la Guerra Civil espanyola impedí transferir els pagaments en efectiu d'Euzkerin a Bilbao. Aquests diners s'ingressaren en un banc a Dublín a l'espera que Gallastegi podés servir-se'n. Aquest és un dels motius pels quals ell i la seva família optaren per traslladar-se a Irlanda des del camp de refugiats de Saint-Amand-Montrond (França), on es retrobaren a finals de juny de 1937.⁸⁷ L'octubre de 1940, diversos nacionalistes bascos i alguns familiars seus embarcaren en un pesquer a Sant Joan Lohitzune fugint de l'ocupació alemanya de França. Joaquín de Eguía Unzueta, antic inspector dels capitans de la marina del port de Bilbao i encarregat durant la Guerra Civil espanyola de l'esquadra auxiliar que creà el govern autònom basc, pilotà l'embarcació fins al port de Cork.⁸⁸ Uns dies després, foren tots acollits a la Gibbstown House.

84. <http://www.plobannalec-lesconil.com/patrimoine-rural/> [consultat l'11 de febrer de 2021].

85. LE BOULANGER (2016), p. 230 [traduït de l'original en francès].

86. Ens referim a la Gibbstown House, hereteu que comprenia una granja, camps de cultiu, i un extens jardí emmurallat. El mas fou derruït l'any 1965, si bé romanen restes originals de l'antiga propietat. Vegeu «Gibbstown Local Area Plan 2009-2015 - Meath County Council», p. 10, <https://www.meath.ie>

87. LEACH (2009), p. 57-58. Elías visqué a Irlanda fins al 1958.

88. Segons un document del 10 de gener de 1941 que redactà a la delegació de Londres del Govern Provisional del País Basc el mateix Manuel de Irujo Olló, dirigent del PNB i aleshores president del Consell Nacional d'Euskadi, a més de les persones que acabaren embarcant-hi, l'embarcació estava destinada a acollir els consellers i responsables del govern autònom basc que

Gràcies a un report redactat a la finca de Martin el 21 d'octubre de 1940 que duu per títol «Datos de las personas procedentes de Dohibane y refugiados hoy en Irlanda», coneixem la identitat dels refugiats bascos, que, junt amb Joaquín de Eguía Unzueta i la família Gallastegui, sojornaren fins a finals d'aquell any a la Gibbstown House: el metge Ángel Aguirreche Goicoechea, l'empresari José Camina Beraza, el capità de marina mercant José Antonio Castro Izaguirre, l'enginyer Manuel de Eguileor Orueta, l'aviador Ramón Jiménez Marañón, l'empresari Ángel Lasarte Barcaiztegui, i els topògrafs-cartògrafs Manuel i Telesforo Uribe-Echebarría Beldarrain. Cosme de Orrantia y Elorrieta, soci comercial de la Irish Iberian Trading Company, i la seva filla Miren, completaven el grup.⁸⁹ Afligit per problemes de salut derivats d'un accident a la via pública, l'any 1939 Ambrose Martin es retirà a la seva mansió bretona, on residí fins que tornà a Irlanda un cop finalitzada la Segona Guerra Mundial. Tot gaudint d'una còmoda posició econòmica i allunyat de noves aventures polítiques, visqué a Dundrum el restant de la seva vida, que expirà l'any 1974. Elías Gallastegui morí aquell mateix any.

5. CONCLUSIONS

Les relacions creuades entre Ambrose Martin, Estat Català, i alguns sectors del nacionalisme basc demostren fins a quin punt els nacionalismes perifèrics de l'Estat espanyol romangueren actius durant els anys vint i trenta del segle xx no sols a Amèrica, sinó també en diverses capitals europees. Queda provada la porositat que existia entre els moviments nacionalistes de diferents

es trobaven a Saint Jean-de-Luz. Emperò, segons anotà Irujo, aquests últims «dieron la espantada antes de tiempo, desapareciendo de San Juan horas antes de que el barco zarpara». Centro de Patrimonio Documental de Euskadi (IRARGI), GE-0221-01.

89. IRARGI, GE-0221-01. Algunes d'aquestes persones emigraren a Amèrica gràcies al Comité Pro-Inmigración Vasca en Argentina. Com en el cas de Jiménez Marañón, que s'allistà a les Forces aériennes françaises libres, n'hi hagué que combateren amb les forces aliades. D'altres, entre ells Joaquín de Eguía y Unzueta, encara paraven a Irlanda després de la Segona Guerra Mundial. Vegeu l'informe de la Delegació a Nova York del Govern Basc mecanografiat l'any 1947 i que duu per títol «Lista de afiliados y simpatizantes del PNV residentes en Inglaterra», en ANV, K.00141, c.6. Cosme de Orrantia y Elorrieta morí a Bray (Irlanda) l'any 1944.

territoris irredempts del Vell Continent, i es constata la febril activitat política, així com la capacitat de mobilitat de què feien gala alguns dels seus actius per tal d'atènyer la consecució dels seus ideals. L'entrega de Martin durant els anys en què s'implicà en la causa *sinnfeiner* s'equipara al compromís inequívoc que adquiriren els seus aliats i amics bascos i catalans; exemples, tots ells, d'intensos recorreguts personals lligats a la militància política. L'emmirallament dels nacionalismes perifèrics de l'Estat espanyol en el cas irlandès és paradigma de l'entusiasme que aquest generà en els moviments anticolonialistes i antiimperialistes d'arreu. Hem apuntat en aquest assaig que l'atracció que sentiren els nacionalistes bascos i catalans envers el republicanisme irlandès s'inicià a finals del segle XIX, si bé durant el període d'entreguerres atenyé el seu paroxisme. Les relacions entre els nacionalismes perifèrics de l'Estat espanyol i el nacionalisme irlandès durant la primera meitat del segle XX és un camp d'estudi en què s'ha treballat d'unes dècades ençà i que ha generat diversos resultats a nivell bibliogràfic.⁹⁰ Les connexions polítiques i els emmirallaments entre Irlanda i Catalunya han rebut l'atenció d'algunes publicacions, però és més que probable que encara romanguin elements a desvetllar-ne.⁹¹ Només a tall d'exemple, val a dir que la nit de novembre de 1936 en què Ambrose Martin defensà el govern autònom basc en el Engineers Hall de Dublín, el president de la convocatòria i reputat republicà irlandès Ernie O'Malley declarà que l'any 1925 romangué durant un temps a Barcelona. Alguns dels contertulians que creuà en la ciutat comtal li demanaren que els ajudés a organitzar-se per tal de desfermar un cop armat contra el govern espanyol.⁹² L'irlandès establí contacte amb una organització política del Principat, i l'any 1926, època durant la qual sovint s'allotjà a la casa que llogà a París el republicà Seán MacBride, mantingué una relació propera amb Francesc Macià. MacBride, que un any més tard esdevindria el cap del servei d'intel·ligència de l'IRA, tractà de dissuadir fins a tres ocasions Macià d'envair el Vallespir.⁹³

90. Entre d'altres, NÚÑEZ SEIXAS (1998); *id.* LORENZO ESPINOSA (1992a); *id.* (1992b); BERAMENDI (2008); ALLEGUE LEIRA (2010); *id.* (2011); UCELAY-DA CAL, NÚÑEZ SEIXAS, GONZÀLEZ I VILALTA [ed.] (2020). Romanem a l'espera de la finalització de la tesi doctoral que està preparant a la Universidad del País Basco l'investigador irlandès Niall Cullen.

91. Entre d'altres, FERRER I PONT (2007); SOLER PARICIO (2019); UCELAY-DA CAL (1984, 2006); BURGAYA RIERA (1999).

92. *The Irish Independent*, 9 de juliol de 1936, p. 10.

93. KEANE (2007), p. 49.

Això demostra que la connexió de Macià i Estat Català amb els antitractadistes irlandesos es perllongà més enllà de la partida d'Ambrose Martin de Bois-Colombes. Una millor comprensió sobre la figura d'Ambrose Martin permet ampliar, encara que sigui tímidament, el limitat coneixement de què disposem sobre les relacions catalanoirlandeses durant els anys trenta del segle xx. Fins ara, el treball de McCreanor era l'estudi que havia aportat indirectament el major nombre de dades biogràfiques respecte a Martin.⁹⁴ Emperò, mancava identificar i analitzar amb deteniment la seva activitat prop d'Estat Català, així com la seva actuació durant la Guerra Civil espanyola. El present article pretén cobrir aquest buit i estimular noves recerques vinculades amb qualsevulla de les problemàtiques que s'hi tracten.

REFERÈNCIES

Archivo del Nacionalismo Vasco (ANV), Artea, Bilbao
 Centro de Patrimonio Documental de Euskadi (IRARGI), Bergara
 Archivo General de la Administración (AGA), Alcalá de Henares
 Arxiu Nacional de Catalunya (ANC), Sant Cugat del Vallès
 Pavelló de la República, Barcelona
 National Archive of Ireland, Dublín
 National Library of Ireland, Dublín
 Bibliothèque nationale de France, París

BIBLIOGRAFIA

- ALLEGUE LEIRA, A. (2010). «Irlanda na revista *Nós*. Apuntamentos para un estudio das relacións culturais (I)». *Madrigal. Revista de Estudos Galegos*, núm. 13, p. 19-28.
- (2011). «Irlanda na revista *Nós*. Apuntamentos para un estudio das relacións culturais (II)». *Madrigal. Revista de Estudos Galegos*, núm. 14, p. 13-24.

94. MCCREANOR (2019).

- BERAMENDI, J. G. (2008). *De provincia a nació. Historia do galeguismo político*. Vigo: Edicións Xerais de Galicia.
- BURGAYA RIERA, J. (1999). *La formació del catalanisme conservador i els models «nacionals» coetanis. Premsa catalanista i moviments nacionalistes contemporanis, 1868-1901* [tesi doctoral]. Barcelona: Universitat Autònoma de Barcelona.
- CARNER I RIBALTA, J. (1972). *De Balaguer a Nova York passant per Moscou i Prats de Molló*. París: Edicions Catalanes de París.
- (1978). *Macià: la seva actuació a l'estranger*. Vol. I-II. Barcelona: Lletres Viva Llibres.
- (1999). *Anecdotari de la Revolució*. Lleida: Edicions de la Universitat de Lleida.
- CATTINI, G. (2009). *El gran complot. Qui va traïr Macià? La trama italiana*. Barcelona: Ara Llibres.
- CRUSET, M. E. (2015). *Los casos vasco e irlandés en Argentina (1862-1922)*. La Plata: Ediciones Lauburu.
- ESTÉVEZ, X. (2008). «Reflexions sobre un ideal perifèric: Galeuzca (1923-1959)». *Eines*, núm. 8 (tardor), p. 161-175.
- FERRER I PONT, J. C. (2007). *Nosaltres sols: la revolta irlandesa a Catalunya*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- GONZÁLEZ CALLEJA, E. (2005). «Emigración e insurgencia. El catalanismo radical entre Francia y España (1922-1931)». A: CANAL, J.; CHARLON, A.; PIGENET, P. [dirs.]. *Les exils catalans en France*. París: Presses de l'Université Paris-Sorbonne, p. 91-122.
- JASPE, A. (2011). «Ireland and Spain 1931-1933. Divergent Republics». *Estudios Irlandeses*, núm. 6, p. 8-20.
- KEANE, E. (2007). *Seán MacBride, A Life: From IRA Revolutionary to International Statesman*. Dublín: Gill & Macmillan.
- KEOGH, D.; MCCARTHY, A. (2005). *Twentieth-Century Ireland. Revolution and State Building*. Dublín: Gill & Macmillan.
- KLAUS, G. (1994). *Strong Words, Brave Deeds. The Poetry, Life and Times of Thomas O'Brien. Volunteer in the Spanish Civil War*. Dublín: The O'Brien Press.
- LE BOULANGER, I. (2016). *L'exil espagnol en Bretagne (1937-1940)*. Spézet: Coop Breizh.
- LEACH, D. (2009). *Fugitive Ireland. European minority nationalists and Irish political asylum, 1937-2008*. Dublín: Four Courts Press.

- LORENZO ESPINOSA, J. M.^a (1992a). *Gudari. Una pasión útil. Vida y obra de Eli Gallastegi (1892-1974)*. Tafalla: Txalaparta.
- (1992b). «Influencia del nacionalismo irlandés en el nacionalismo vasco, 1916-1936». A: MAURAS, J. (et al.). *XI Congreso de Estudios Vascos. Nuevas formulaciones culturales: Euskal Herria y Europa*. Sant Sebastià: Eusko Ikaskuntza, p. 240-247.
- MCCREANOR, K. (2019). *Ireland and the Basque Country: Nationalisms in Contact, 1895-1939* [tesi doctoral]. Montreal: Concordia University.
- MEES, L. (1990). «El nacionalismo vasco entre 1903 y 1923». *Vasconia. Cuadernos de Historia-Geografía*, núm. 17, p. 115-139.
- NEGRE BALET, R. (1921). *Irlanda, el batlle de Cork i Catalunya*. Barcelona: Atenes A. G.
- NÚÑEZ SEIXAS, X. (1998). «El espejo irlandés y sus reflejos ibéricos». *Cuadernos de Alzate*, núm. 18, p. 169-190.
- (2014). *Las patrias ausentes. Estudios sobre historia y memoria de las migraciones ibéricas (1830-1960)*. Oviedo: Genuve Ediciones.
- (2017). «Ecos de pascua, mitos rebeldes: el nacionalismo vasco e Irlanda (1890-1939)». *Historia Contemporánea*, núm. 55, p. 447-482.
- (2019). *Patriotas transnacionales. Ensayos sobre nacionalismos y transferencias culturales en la Europa del siglo XX*. Madrid: Ediciones Cátedra.
- REDDIN, S. (2018). «Irish citizens of Basque Origin: The story of Ireland's Basque refugees during the Spanish Civil War». *Irish republican Marxist history project*, <https://irishrepublicanmarxisthistoryproject.wordpress.com> [consultat el 8 de febrer de 2021].
- RUBIRALTA I CASAS, F. (2008). *Daniel Cardona i Civit*. Catarroja-Barcelona: Editorial Afers.
- SOLER PARICIO, P. (2018a). «La presse catholique irlandaise et la Guerre Civile espagnole. Étude de cas». *Cahiers de civilisation espagnole contemporaine* [en línia], núm. 20, URL: <http://journals.openedition.org/cccec/7176>; DOI: <https://doi.org/10.4000/cccec.7176>.
- (2018b). «L'État Irlandais et les donations humanitaires destinées au peuple espagnol durant la Guerre Civile espagnole». *Études Irlandaises*, núm. 43-2, p. 53-76.
- (2019). *Irlanda y la Guerra Civil española. Nuevas perspectivas de estudio*. Bilbao: Servicio Editorial de la Universidad del País Vasco.

- UCELAY-DA CAL, E. (1984). «El mirall de Catalunya: models internacionals en el desenvolupament del nacionalisme i del separatisme català, 1875-1923». *Estudios de Historia Social*, núm. 28-29, p. 213-220.
- UCELAY-DA CAL, E.; NÚÑEZ SEIXAS, X. M., i GONZÀLEZ I VILALTA, A. [ed.] (2020). *Patrias diversas, ¿misma lucha? Alianzas transnacionalistas en el mundo de entreguerras (1912-1939)*. Barcelona: Edicions Bellaterra.
- (2006). «Entre el ejemplo italiano y el irlandés: la escisión generalizada de los nacionalismos hispanos, 1919-1922», *Ayer*, núm. 63, p. 147-172.
- UGALDE SOLANO, M. (1993). *Mujeres y nacionalismo vasco. Génesis y desarrollo de Emakume Abertzale Batza (1906-1936)*. Bilbao: Emakunde.
- UGALDE ZUBIRI, A. (1996). *La acción exterior del nacionalismo vasco (1890-1939): historia, pensamiento y relaciones internacionales*. Oñati: Instituto Vasco de Administración Pública.
- VIBRANT [pseudònim de Daniel Cardona i Civit, D.] (1933). *Res de nou al Pirineu...* Editor digital: Titivillus; ePub base r1.2.
- VILLARES, R.; MORENO, J. *Restauración y Dictadura*. A: FONTANA, J.; VILLARES, R. [dirs.] (2009). *Historia de España*. Vol. 7. Barcelona: Marcial Pons, Ediciones de Historia.
- WHELAN, B. (2019). *Ireland's Revolutionary Diplomat: A Biography of Leopold Kerney*. Notre Dame: Notre Dame Press.